

REPREZENTAREA FECIOAREI MARIA CU PRUNCUL PE SIGILIILE ORAȘULUI BUCUREȘTI - conturarea arhetipului -

Nazen Ștefania Peligrad

Acest studiu are ca scop reconstituirea arhetipului iconografic al reprezentării Maicii Domnului cu pruncul ținând cont de trei semnificații hermeneutice: cea literar-descriptivă, mistică și cea simbolizantă. Pentru a reconstitui corpusul canonic al icoanei Maicii Domnului cu pruncul este nevoie de prezentarea scrierilor testamentare și a celor apocrife. În primele secole ale imperiului creștin, împărații au folosit în iconografia imperială imagini cu caracter religios pentru a întări și mai mult originea divină a puterii și autorității. Deși împărații au devenit mai repede conștienți de puterea imaginii, Biserica în această perioadă nu a luat nici o atitudine favorabilă în ceea ce privește iconografia creștină alcătuită din reprezentările aniconice ale divinului și sacralului. Un sinod local din Elvira (Spania) din anii 305-312 a interzis cu desăvârșire prezența imaginilor în biserici, specificat în canonul 36: *"Am socotit că în biserici nu trebuie să se afle picturi, iar ceea ce este venerat și adorat să nu fie pictat pe pereți!"*¹ După cum vom vedea în cele ce urmează, imaginile și simbolurile creștine au fost folosite mai întâi în propaganda imperială, iar mai târziu Biserica a devenit conștientă de importanța imaginilor (icoanelor) acceptându-le prin Sinodul Quinisext (în Trullo) din anul 692, canonul 82².

Discursul iconologic și iconografic al icoanei Fecioarei (παρθένοϋ) cu pruncul a înregistrat continuități în repertoriul teologic al artei sacrale. Cele mai vechi reprezentări ale Fecioarei cu pruncul sunt considerate cele din catacomba Priscilla (secolul al II-lea). Una din aceste fresce, datând din prima jumătate a secolului al II-lea, o înfățișează pe Maica Domnului alăptându-și pruncul. Tot aici s-au mai păstrat două reprezentări în frescă ale Sfintei Maria: Buna Vestire³ și Închinarea Magilor⁴.

1. H. Koch, *Die altchristliche Bilderfrage nach den literarischen Quellen*, Göttingen, 1917, p. 9; W. Ellinger, *Die Stellung der alten christen zu den Bildern in den ersten vier Jahrhunderten*, Leipzig, 1930, p. 28 -apud.; A. Grabar, *Iconoclasmul bizantin*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 178.

2. Ibidem., p. 80.

3. F. Tristan, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană secolele II-VI*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 239.

4. V. Flocchi Nicolai; F. Bisconti; D. Mazzoleni, *The christian catacombs of Rome, history, decoration, inscriptions*, Regensburg, Schnell und Steiner, 2002, p. 74, 126.

Deseori Fecioara era reprezentată singură ca Orantă. Pe numeroase vase liturgice, găsite în catacombe, erau reprezentați alături de sfânta Fecioară apostolii Petru și Pavel, sau mama ei, sfânta Ana.

După tipul iconografic reprezentările Maicii Domnului pot fi împărțite în trei grupe⁵:

1) icoane ilustrând evenimentele evanghelice: Nașterii Domnului, icoana Bunei Vestiri, a Răstignirii, a Învierii. La acestea se adaugă icoana vizitării Elisabetei, a minunii de la Cana Galileii sau Adormirea Maicii Domnului.

2) icoane reprezentând-o pe Fecioară avându-l în medalion, pe piept, pe Isus-Emanuel (tip iconografic întâlnit frecvent din secolul al VIII-lea în imperiul bizantin).

3) icoane unde Fecioara este înfățișată ținând în brațe pruncul Isus. Acest tip iconografic asupra căruia vom insista este cel mai răspândit în spațiul bizantin. Ceea ce definește iconografia Maicii Domnului este hristocentrismul, orientarea către Hristos. Prin cele trei icoane Buna Vestire, Icoana Nașterii lui Isus Hristos și Maica Domnului cu pruncul s-a stabilit imaginea ontologică a lui Dumnezeu, care este Hristos. Fondul hermeneutic ne ajută să înțelegem forma imaginilor, contextul istoric, limbajul lingvistic al mărturiilor creștine raportate la condițiile istorice de-a lungul timpului. Cuvântul s-a întrupat în ipostasul dumnezeiesc al lui Hristos pentru a da posibilitatea omenirii să se mântuiască⁶.

Printre cele mai răspândite tipuri de reprezentare sunt⁷: Hodighitria (Conducătoare, Îndrumătoare), Glykofilousa (Dulce-Iubitoare) numită și Kardiotissa (Iubitoare), Eleousa (Îndurătoare), Paramythia (Mângietoare), Pantanassa (Împărăteasa tuturor), Amolintos (a Patimilor), Axion Estin (Vrednică este), Platytera (Cea mai presus de ceruri sau a Întrupării), Galaktotrophousa (Care alăptează), Potirul nesecat, Tricherosa (Cea cu trei mâini). La sfârșitul secolului I, Ignațiu din Antiohia considera că existau trei taine: virginitatea Mariei, conceperea și moartea lui Hristos⁸, iar în secolul al II-lea Iustin consemna: *"Înțelegem în sfârșit că el (Isus) s-a făcut om prin Fecioară, așa încât pe calea pe care începuse a luat sfârșit neascultarea venită de la șarpe. Eva era virgină, necoruptă: cuvântul șarpelui zămislind, ea va naște neascultare și moarte. Dar Fecioara Maria a zămislit credință și bucurie atunci când Îngerul Gabriel i-a dat vestea cea bună că Duhul Domnului va*

5. http://www.crestinortodox.ro/Primele_reprezentari_ale_Maicii_Domnului-53-7384.html.

6. C. Yannaras, *Libertatea moralei*, Editura Anastasia, București, 2004, p. 101.

7. *Ibidem*, p. 5.

8. F. Tristan, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană secolele II-VI*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 412-413.

veni asupra ei și că Puterea celui Preaînalt o va umbri"⁹.

Irineu accepta și el în scrierea sa virginitatea Mariei: "*Ei (profeții) au predicat despre Emanuel născut din Fecioară; prin aceasta ei făceau cunoscută uniunea Cuvântului lui Dumnezeu cu lucrarea prin el făurită, anume că Cuvântul se va face trup, și Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului; că el, cel Neîntinat, va deschide fîră de pată sânul cel curat ("purus pure puram aperiens vulvam") care a primenit oamenii în Dumnezeu și că s-a făcut pe sine fără pată*"¹⁰. Puritatea Mariei a fost acceptată și la Conciliul de la Constantinopol din anul 533 unde unul din articolele promovate a fost legat de "*Maria sfântă și slăvită mamă a lui Dumnezeu pururea fecioară*". La Ravenna, în biserica Santa Maria la Grande era păstrată o icoană a Fecioarei pe tron cu pruncul¹¹. Din cele mai vechi timpuri imaginea vizuală a fost folosită pentru a transmite un mesaj și astfel artele vizuale au fost folosite pentru propovăduirea creștinismului. Trebuie menționat încă de la început că reprezentarea mamei cu pruncul a fost un tip universal, ulterior fiind identificată cu Fecioara¹². Tot în această perioadă circulau sub formă de amulete din teracotă în mediile militare și iconografia zeiței Isis avându-l pe Horus în brațe¹³. De asemenea erau prezente și reprezentările Afroditei și ale lui Eros, dar și *matres* din provinciile galice și *nutrices augustae* din Pannonia¹⁴. Pentru modelul creștin s-a impus Fecioara cu pruncul primind închinarea magilor (Matei, II, 1-12). Se consideră că prototipul icoanei Maicii Domnului cu pruncul (nu s-a păstrat) ar fi fost realizat de sfântul Luca¹⁵, datorită unor revelații dumnezeiești. Când se prăznuiește icoana Maicii Domnului din orașul Vladimir (26 August) în canon este consemnat numele evanghelistului Luca: "*Zugrăvind prea cinstitul tău chip, dumnezeiescul Luca, scriitorul cel insuflat de Dumnezeu al Evangheliei lui Hristos, a înfățișat pe Ziditorul a toate pe brațele tale*". Tot din textul liturgic aflăm despre "icoana cea nefăcută de mână", din care o copie se află în orașul Kazan, Rusia. Praznicul icoanei numită (Kazanskaia, se sărbătorește la 22 octombrie). Pe parcursul slujbei este dezvăluită originea ei: "*Dumnezeieștii apostoli cu mare glas binevestind cuvântul Evangheliei lui Hristos au zidit o dumnezeiască biserică în numele tău prea sfânt, Născătoare de Dumnezeu și au venit la tine, stăpână rugându-te să vii la sfințirea ei. Iar tu, o Maică a lui Dumnezeu le-ai spus: mergeți în pace și eu voi fi cu voi acolo. Iar ei mergând, au*

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*.

11. A. Grabar, *Martyrium*, vol. II, Paris, 1946, n. 1, p. 213.

12. F. Tristan, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană secolele II-VI*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 247.

13. *Ibidem*.

14. *Ibidem*.

15. A. Grabar, *Iconoclasmul bizantin*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 32-33.

aflat acolo pe stâlpul Bisericii tale, Stăpâna, asemănarea chipului, zugrăvită prin puterea dumnezeiască și văzându-l s-au închinat ție și au preaslăvit pe Dumnezeu ». (Sedealna cântării a treia a Canonului).

Ca Maică a lui Dumnezeu, cu pruncul în brațe, e pictată și bust stând pe tron. Pe bolta altarului apare în întregime, așezată pe un tron imperial, încadrată de îngeri, ținându-și pruncul așezat pe genunchi și cu brațul sprijinit pe umărul lui (cum se vede la Humor) sau cu ambele mâini (așa cum apare la biserica domnească de la Curtea de Argeș); putem să amintim și de icoana de pe catapeteasmă unde apare bust și cu pruncul în brațe¹⁶. Alteori Fecioara este reprezentată pe absida altarului după chipul descris de Apocalipsă: « *înveșmântată cu soarele, luna era sub picioarele ei și pe cap purta cumuna de douăsprezece stele* »¹⁷.

Această reprezentare iconografică a Fecioarei cu pruncul este cea mai concretă dovadă de întrupare a Cuvântului. Isus a existat și este fiul lui Dumnezeu având două naturi, una divină și una umană, coexistând într-o ipostază. Forma de reprezentare a Maicii Domnului cu pruncul concentrează ontologia existenței persoanei (*pros* și radicalul *ôps-* genitiv *ôpos*: înseamnă privire, ochi - formează cuvântul compus *pros-ôpon*: persoană care stă cu fața, *opsè-pros*, spre cineva sau ceva¹⁸) în relația de comuniune cu Dumnezeu (după cum susținea sfântul Petru "*divinae consortes naturae*" -părtași ai firii dumnezeiești¹⁹) prin realități dumnezeiești, în materie și simbol. Tipul iconografic al Fecioarei cu pruncul implică o reprezentare a mântuirii prin reabilitarea sistematică a trupului material al divinului în cadrul evoluției artei figurative creștine. Omul devine persoană prin botez, depășindu-și condiția de individ. Teologia mistică ne învață că "*Dumnezeu s-a făcut om pentru ca oamenii să poată deveni dumnezei*"²⁰. Odată cu primul conciliu ecumenic de la Niceea din anul 325 s-a stabilit că Isus este "Dumnezeu născut din Dumnezeu" prin stabilirea Credo-ului creștin, cu alte cuvinte Dumnezeu – Tatăl și Hristos au aceeași natură (*homousioi*) în alcătuirea trinității²¹, iar în cel de la Efes din anul 431 a stabilit că Maria este mama lui Isus, ea devenind Maria Theotokos (Născătoare de Dumnezeu). Toate aceste decizii conciliare au încurajat dezvoltarea publică a cultului Fecioarei. Structura iconografică a Fecioarei cu pruncul implică un sistem analogic de construcție teologică. În primul rând avem descrierea Înțelepciunii din Vechiul Testament²²:

16. http://www.crestinortodox.ro/Primele_reprezentari_ale_Maicii_Domnului-53-7384.html.

17. Apocalipsa, 12, 1.

18. C. Yannaras, *Libertatea moralei*, Editura Anastasia, București, 2004, p. 15.

19. V. Lossky, *Teologia mistică a bisericii de răsărit*, Editura Anastasia, București, 1990, p. 97.

20. *Ibidem.*, p. 38-citează.

21. S. Brezeanu, *Istoria imperiului bizantin*, Editura Maronia, București, 2007, p. 33.

22. Isaia, VII, 14.

Pentru că înțelepciunea este mai sprintenă decât orice mișcare, face loc pretutindeni prin curăția ei.

Ea este suflul puterii lui Dumnezeu, ea este curată revărsare a slavei Celui Atotputernic, astfel că nimic nu poate s-o mânjească.

Ea este strălucirea luminii celei veșnice și oglinda fără pată a lucrării lui Dumnezeu și chipul bunătății Sale,

Fiindcă este una, toate le poate, și rămânând una cu sine însăși, ea toate le înnoiește, și răspândind-se prin veacuri, în sufletele pierdute, ea întocmește din ele prieteni ai lui Dumnezeu și prooroci.

Cu adevărat Dumnezeu nimic nu iubește, fără numai pe cel ce petrece întru înțelepciune.

Ea este mai frumoasă decât soarele și decât toată orânduirea stelelor; dacă o pui alături cu lumina, înțelepciunea o întrece.

Fiindcă după lumină urmează noaptea pe când înțelepciunea rămâne nebiruită în fuța răutății²³.

Maria era fiica Anei și a lui Ioachim, identificați în Protoevanghelia lui Iacov²⁴, fecioară harnică și credincioasă făcând parte din neamul lui David, fiind logodită formal cu Iosif²⁵. Maria a rămas însărcinată de la Duhul Sfânt și l-a născut pe Mântuitor, naștere ce nu i-a stricat fecioria²⁶ rămânând "Pururea Fecioară" – așa cum a prefigurat-o proorocul Iezechiel prin "Poartă închisă, prin care a intrat Domnul Dumnezeu și va fi închisă"²⁷. Un element religios dezvoltat de gândirea creștină se referă la doctrina "imaculatei concepțiuni". În tipul iconografic bizantin Fecioara Maria reprezintă Biserica – Mireasa lui Hristos²⁸, fiind asemănată și cu o corabie.²⁹ Pentru a se înfăptui mântuirea noastră trebuia ca "Fiul celui Preaînalt" să fie născut de o fecioară pentru a nu purta povara păcatului original. Toți pruncii născuți poartă păcatul original, el fiind îndepărtat numai prin botez. Se spune că nașterea miraculoasă

23. Cartea Înțelepciunii lui Solomon, cap. VII, 24-30.

24. F. Tristan, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană secolele II-VI*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 238.

25. Matei, 1, 18; Luca, 1, 27.

26. Matei, 1, 20, 25; Luca, 1, 34-35.

27. Iezechiel, 44, 2.

28. I. Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 174.

29. F. Tristan, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană secolele II-VI*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 198.

a Fiului Omului (denumire întâlnită mai ales în Noul Testament) ”zămislit din Sfântul Duh” s-a răspândit aproximativ la 60 de ani de la crucificarea lui. Primul document creștin legat de această întâmplare era Evanghelia lui Luca datând din anul 100, a lui Matei (100-110) și a lui Ioan (100-?). În Antichitate oamenii credeau că o simplă atingere a zeului era suficientă pentru a lăsa o femeie însărcinată.

Din secolul al IV-lea unii scriitori creștini au căutat să formuleze descrieri literare ale chipului trupesc și sufletesc al Maicii Domnului, pentru conturarea canonului de reprezentare în limbajul iconografic creștin. Una dintre acestea, transmisă până la noi este a lui Epifaniu (secolul al IV-lea): „*În toate era plină de demnitate și serioasă, vorbea puțin și numai când trebuia; bucuroasă la ascultare și binevoitoare; cinstea pe toți și se pleca în fața tuturor. De statură mijlocie, deși unii zic a fi (fost) de trei coți. (Fața o avea, nici rotundă, nici ascuțită, dar mai prelungă); chipul (îi era) de culoarea grâului, cu părul (ascuns) gălbui; cu ochii (vii și curați) având (în ei) nuanțe gălbui (tocmai de culoarea măslinelor) cu sprâncenele (arcuite) lungi (și puțin negre); buzele trandafirii; cu mâinile prelungi și degetele asemenea. Și în fine, toată ființa ei era simplă, fără de mândrie sau vreo împodobire omenească, ci smerită, neprefăcută și fără de prihană, cu îmbrăcăminte cuviincioasă. (și afară de acestea... mai presus de toate, era întrânsa multă frumusețe divină)* »³⁰.

În formarea iconografiei și a manifestărilor religioase au contribuit într-o mare măsură riturile imperiale. Un exemplu revelator este și *cathedra* (în limba greacă înseamnă jilțul), obiect de mobilier folosit de romani în viața de familie, unde stăpânul casei își primea invitații pe un jilț cu spătar înalt. Grecii au folosit cuvântul *tronos* (tron). În timp acest tron a căpătat valențe regale sau imperiale³¹. În reprezentările ortodoxe Fecioara cu pruncul este așezată pe un tron imperial așa cum apare și Hristos în scenele de la mijlocul secolului al IV-lea, sub influența imaginii imperiale³². Tronul imperial a devenit tronul ecleziastic simbolizând Biserica.

Cultul portretului împăratului a influențat într-o măsură semnificativă cultul imaginilor creștine prin venerarea portretelor împăratului și a împărătesei, a demnitarilor, episcopilor alături de simbolurile palatului sacru, de semnele sacre al puterii imperiale fără să se facă legătură cu idolatria³³. Acest cult a cunoscut o largă răspândire începând cu domnia lui Constantin cel Mare. Rolul imaginilor era accesibil tuturor, pe când scrierea nu era accesibilă întregii populații. Un exemplu revelator în acest sens este și o reprezentare a Maicii Domnului pe tron, în jurul căreia

30. http://www.crestinortodox.ro/Primele_reprezentari_ale_Maicii_Domnului-53-7384.html.

31. F. Tristan, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană secolele II-VI*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 349.

32. *Ibidem*, p. 350.

33. A. Grabar, *Iconoclasmul bizantin*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 164.

erau grupați împăratul Leon I, soția sa Verina, fiica lor Ariana, iar de brațul Verinei se sprijină tânărul Leon (împăratul coregent), viitorul urmaș la tron al lui Leon I. Această reprezentare datează din anul 473. Un alt exemplu îl prezintă pe împăratul Leon al VI-lea cel Înțelept înfățișat în poziție de plecaciune în fața Pantocratorului (începutul secolului al IX-lea – mozaicul de deasupra intrării în Sfânta Sofia din Constantinopol)³⁴. Iconografia creștină a mai preluat din iconografia romană agresivitatea manifestată de învingător asupra învinsului: Arius a fost zugrăvit căzut la pământ după confruntarea din Sinodul de la Niceea din anul 325, sfântul Nicolae și alți sfinți sunt reprezentați trăgându-i de barbă pe eretici, tratându-i ca pe cei mai aprigi dușmani sau diferite figuri de ierarhi călcau în picioare episcopii declarați eretici așa cum făceau odinioară împărații romani redați călcând în picioare barbarii învinși³⁵ – ceea ce scotea în evidență faptul că iconarii cunoșteau atât iconografia imperială cât și puterea reprezentării vizuale. Scopul acestui tip de iconografie era o formă pătimașă de exprimare a manifestărilor religioase, chiar dacă de multe ori agresivitatea reprezentării se depărta semnificativ de conținutul discuțiilor teologice³⁶.

Iconologia creștină a păstrat și venerat, printr-o interpretare ipotetică, simbolurile legitimării regale orientale legate de structura regalității de tip divin. Alte elemente iconografice care ar putea fi legate de spațiul vizual antic oriental sunt: frontalitatea, monumentalitatea, uniformizarea cromatică a spațiului plastic, îndepărtarea detaliilor insignifiante, cu alte cuvinte prezența canoanelor și a ierarhismului. Deși aceste informații nu sunt convingătoare în această formă, ele nu reprezintă soriginea cultului regal part și sasanid, a celui imperial roman și bizantin (susținerea acestei afirmații va fi făcută cu ocazia altui studiu). Emblematica imperială a fost preluată și adaptată pentru spațiul creștin unde Hristos a devenit rege al tuturor popoarelor. Mantia și coroana (diadema) Fecioarei Maria sau ale lui Hristos sunt două dintre atributele introduse de Constantin cel Mare în simbolistica puterii imperiale³⁷. Primul împărat roman care a introdus diadema solară în costumele imperiale a fost Aurelian. Acest accesoriu era strâns legat de cultul lui Sol Invictus ridicat în timpul lui Aurelian la rangul de religie a întregului imperiu. Sub Dioclețian, Constantin cel Mare și definitiv în timpul lui Constantin I, Constantin II, împărații au purtat-o în mod constant³⁸. Întreaga iconografie creștină transmite că adevăratul suveran nu era împăratul, ci Hristos alcătuindu-se astfel imaginea fundamentală a întrupării Cuvântului. În spațiul grec, împăratul era numit *theós*

34. T. Whittemore, *The Mosaics of St. Sophia at Istanbul*, Paris-Oxford, 1933, pl. XII sq.

35. A. Grabar, *Iconoclasmul bizantin*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 120.

36. *Ibidem*.

37. R. P. Wenger, în "*Revue des Etudes Byzantines*" X, 1952, p. 353.

38. ****Enciclopedia civilizației romane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 259.

conferindu-i împăratului o origine divină: principele era asemănător zeilor, statutul său fiind comparabil cu cel al sfinților creștini de mai târziu. Iconografia creștină a construit o unitate a moștenirilor antice orientale concentrate pe legătura dualității putere-autoritate. Această teorie politică este de fapt un capital simbolic așa cum o numește Bourdieu³⁹. Harrison numește această competiție – conflict simbolic⁴⁰ concentrat pe valoarea simbolurilor politice, pe producerea lor, contextul competiției proprietății sau pe supraviețuirea lor ca embleme a afiliațiilor politice.⁴¹ Multe din aceste conflicte au fost generate de condițiile geografice, altele datorită contactelor dintre comunitățile vecine, sau a relațiilor dintre învingător și învins, în special când acestea erau stimulate de diferențele naționale și culturale; de asemenea, au contribuit diferențele sociale, economice și culturale din interiorul unei societăți. Atât continuitatea cât și conflictul apar ca părți inevitabile ale experienței generale istorice, interacțiunea lor echivalând cu semnificantul în dezvoltarea civilizației⁴². De obicei, învingătorul din război se impune în modul de viață al învinsului căutând să-și asume ceva din identitatea, prestigiul și legitimitatea lui.⁴³

În ceea ce privește sorgintea cultului Fecioarei cu pruncul credem că el s-ar fi format în spațiul asirian, având germenul de formativitate de la cultul zeiței Iștar, care în timp a dus la un sincretism interpretativ prin identificarea zeiței Mamei cu Rhea, Demeter sau Artemis-Hekate din perioada elenismului târziu. Interpretarea propusă a prins contur de la studiul unei matrici din bronz ale cărei trăsături iconografice erau specifice atelierelor din Smyrna, păstrată la Muzeul Metropolitan din New York⁴⁴ (susținerea acestei teorii va fi argumentată în alt context).

În perioada medievală în Țările Românești s-a manifestat la toate straturile sociale ritul ortodox al Bisericii. Însemnătatea evoluției cultului Maicii Domnului în iconografia Țării Românești a fost de necontestat, fiind strâns legată de rolul avut pe plan politic în societatea Bucureștiului în Evul Mediu. În perioada feudală, Țara Românească a fost dominată de conflictele cu fanarioții culminând cu dominația acestora în Moldova din anul 1711, iar în Țara Românească din anul 1716, sfârșindu-se în anul 1821 cu revolta lui Tudor Vladimirescu. Trebuie avută în vedere implicarea

39. P. Bourdieu, *The logic of practice*, translated by. Nice R., Cambridge: Polity Press, 1990, pp. 112-21.

40. S. Harrison, *Four Types of Symbolic Conflict*, The Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 1, No. 2. (Jun., 1995), pp. 255.

41. *Ibidem*.

42. T.R.S. Broughton, *Continuity and conflict in the Ancient Near East*, XIII International Congress of Historical Sciences, "Nauka", Publishing House Central Department of Oriental Literature, Moscow, 1970, p. 1.

43. S. Harrison, *Four Types of Symbolic Conflict*, The Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 1, No. 2. (Jun., 1995), pp. 260.

44. E.D. Reeder, *The Mother of the Gods and a Hellenistic Bronze Matrix*, American Journal of Archaeology, Vol. 91, No. 3 (Jul., 1987), pp. 423-440.

otomanilor în structurile administrative, sociale și economice din zona Munteniei actuale și nu în ultimul rând religioase. Au folosit cele mai dure și agresive metode de a impune populației credința islamului ajungând de multe ori la crimă (cazul domnitorului Constantin Brâncoveanu decapitat împreună cu cei patru fii la Constantinopol de ziua Adormirii Maicii Domnului (15 august 1714)).⁴⁵ În această perioadă, Bucureștiul avea un sistem de autonomie redusă condus de un consiliu local format dintr-un județ și 12 pângari (judele și oamenii buni și bătrâni)⁴⁶. Această conducere era asemănătoare cu sistemul comunal din perioada modernă (la 31 martie 1848 domnitorul Alexandru Ioan Cuza a promulgat o lege prin care Bucureștiul a devenit comună urbană condusă de un primar). Județul deținea cheia orașului fiind un post echivalent cu al primarului până când București a devenit oraș, capitală a Țării Românești. Din anul 1578 s-a păstrat documentul emis de județul Stan cu imaginea Maicii Domnului cu o inscripție „*Aceasta este pecetea orașului București*”⁴⁷. Se consideră că alegerile pentru acești reprezentanți de seamă ai societății bucureștene aveau loc o dată pe an, de obicei primăvara⁴⁸. Cel mai vechi document păstrat până astăzi datează din 13 mai 1563⁴⁹, consiliul dispărând la sfârșitul secolului al XVII-lea din ordinul lui Constantin Brâncoveanu, și se ocupa cu buna desfășurare administrativă a Bucureștilor. După apariția sigiliilor de autoritate orașenească, reprezentarea lor vizuală lor se poate împărți în două tipuri iconografice⁵⁰: primul reda imaginea Fecioarei cu pruncul atestat documentar între anii 1563-1634; al doilea schița Buna Vestire fiind răspândit între anii 1653-1698. Cele două tipuri au fiecare câte trei variante distincte⁵¹ (fig. 1 I și II). Scena Buna Vestire (27 martie-17 iulie 1698) a fost modelul pentru reprezentarea heraldică a emblemei orașului București în secolul al XIX-lea. După revenirea domnitorilor pământeni, din anul 1822, a apărut pe steagul agiei Bucureștilor o reprezentare modernă a Bunei Vestiri.

Revenind la imaginea Maicii Domnului cu pruncul pe tron putem vorbi de cinci tipărituri sigilare. Cea mai veche a fost emisă între 13 noiembrie 1563 și 28

45. N. Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 152.

46. I. Zănescu, *Raporturile administrației orașului București cu puterea centrală a Țării Românești în secolul al XVI-lea*, Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, vol. 13, 1999, p. 36; L. Lehr, *Organizarea orașelor în Țara Românească între 1501-1650*, Studii, IX, București, 1956, nr. 2-3, p. 58.

47. *Idem.*, *Administrația orașului București și autoritatea centrală*, Magazin Istoric, iunie, 2006, p. 72.

48. E. Vărtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, Documente privind istoria României, Introducere, II, București, 1956, p. 443.

49. I. Zănescu, *Administrația orașului București și autoritatea centrală*, Magazin Istoric, iunie, 2006, p. 71-74.

50. P. Cernovodeanu; N. Vătămanu, , *Considerații privitoare la pecețile orașului București în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, Materiale de Istorie și Muzeografie, București, IV, 1966, pp. 3-44.

51. D. Cernovodeanu, *Contribuțiuni la studiul stemei Municipiului București în secolul al XIX-XX*, Muzeul de Istorie a Municipiului București, vol. VIII, 1971, p. 159.

noiembrie 1580⁵². Următoarele reprezentări iconografice ale Maicii Domnului îi prezintă pe sfinții Constantin și Elena în scena Întâmpinării Domnului, motiv pentru a face încă o dată vizibilă unitatea terestră și divină dintre biserică și primul împărat creștin, marcând moștenirea ortodoxă. În a treia reprezentare a Bunei Vestiri apar: județul Gherghina și cei 12 pârgari cu pecete proprie având inscripția următoare: „*Gherghina județul cu 12 pârgari: leat 7152 (1643-1644)*”⁵³.

În perioada de domnie a lui Constantin Brâncoveanu, imaginea Maicii Domnului cu pruncul devenise protectoarea și stema orașului București. În expoziția permanentă a Muzeului Municipiului București se păstrează una din cele șaptesprezece săbii aparținând domnitorului Constantin Brâncoveanu. Pe lângă pietrele prețioase care înfrumusețau sabia s-a păstrat imaginea Maicii Domnului cu pruncul de tip Hodighitria (fig. 2). Atât Fecioara cât și pruncul Isus sunt reprezentați nimbați, partea inferioară terminându-se într-un semicerc. Fecioara are o poziție frontală, ținându-l pe prunc în mâna stângă, iar cu mâna dreaptă prezentându-l pe Mântuitorul nostru. Copilul cel fără de zile ține în mâna stângă sulul cu mesajul eshatologic, iar cu mâna dreaptă binecuvântează. Fecioara poartă un veșmânt bogat sugerat prin faldurile ample acoperindu-i trupul. Această poziție neobișnuită se poate explica prin faptul că înainte se obișnuia ca modelul să fie așezat astfel încât pe obiect imaginea se vedea în oglindă. În părți se poate citi prescurtarea de la MH – Meter și ΘΥ – Theou (formă de genitiv), Μητηρ Θεοῦ - Maica lui Dumnezeu. Fondul este plat plasând personajele într-un spațiu bidimensional. Construcția imaginii respectă hieratismul și canonul impus de arta bizantină. Tot aici se găsește și o inscripție în limba greacă, a cărei traducere este următoarea: „*Tu, împărate neînvins, cuvânt al lui Dumnezeu, stăpâne atotțiitorule, dă cununa izbânzii asupra potrivnicilor, Voievodului și credinciosului Domn Constantin, precum (ai dat-o) altădată împăratului Constantin cel Mare*”.

Domnia lui Constantin Brâncoveanu a însemnat pentru Țara Românească și pentru întreaga Europă un exemplu de credință și de sacrificiu; momentul când fiul cel mic și-a manifestat dorința de a renunța la credința ortodoxă, domnitorul i-a spus: „*Mai bine să mori de o mie de ori decât să te lepezi de credință*”⁵⁴.

52. *Ibidem*, p. 72.

53. *Ibidem*.

54. N. Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, București, 2005, p. 152.

Bibliografie:

- † Biblia, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
1. **P. Bourdieu**, *The logic of practice*, translated by. Nice R., Cambridge: Polity Press, 1990.
  2. **S. Brezeanu**, *Istoria imperiului bizantin*, Editura Maronia, București, 2007.
  3. **T.R.S. Broughton**, *Continuity and conflict in the Ancient Near Est*, XIII International Congress of Historical Sciences, "Nauka,, Publishing House Central Department of Oriental Literature, Moscow, 1970.
  4. **D. Cernovodeanu**, *Contribuțiuni la studiul stemei Municipiului București în secolul al XIX-XX*, Muzeul de Istorie a Municipiului București, vol. VIII, 1971, p. 159.
  5. **P. Cernovodeanu; N. Vătămanu**, , *Considerații privitoare la pecețile orașului București în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, Materiale de Istorie și Muzeografie, București, IV, 1966, pp. 3-44.
  6. **N. Djuvara**, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Editura Humanitas, București, 2005.
  7. **W. Ellinger**, *Die Stellung der alten christen zu den Bildern in den ersten vier Jahrhunderten*, Leipzig, 1930.
  8. **V. Flocchi Nicolai; F. Bisconti; D. Mazzoleni**, *The christian catacombs of Rome, history, decoration, inscriptions*, Regensburg: Schnell und Steiner, 2002.
  9. **A. Grabar**, *Iconoclasmul bizantin*, Editura Meridiane, București, 1991.
  10. **A. Grabar**, *Martyrium*, vol. II, Paris, 1946.
  11. **S. Harrison**, *Four Types of Symbolic Conflict*, The Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 1, No. 2. (Jun., 1995).
  12. **A. Koch**, *Die altchristliche Bilderfrage nach den literarischen Quellen*, Göttingen, 1917.
  13. **L. Lehr**, *Organizarea orașelor în Țara Românească între 1501-1650*, Studii, IX, București, 1956, nr. 2-3, p. 58.
  14. **V. Pop**, *Maica și Pruncul în iconografie*, www.didactic.ro/files/15/maica_ipruncul_niconografie.ppt, 2008.
  15. **V. Lossky**, *Teologia mistică a bisericii de răsărit*, Editura Anastasia, București, 1990.
  16. **D. Stăniloae**, *O teologie a icoanei-studii*, Editura Anastasia, 2005.
  17. **F. Tristan**, *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană secolele II-VI*, Editura Meridiane, București, 2002.
  18. **C. Yannaras**, *Libertatea moralei*, Editura Anastasia, București, 2004.
  19. **T. Whittemore**, *The Mosaics of St. Sophia at Istanbul*, Paris-Oxford, 1933.

Articole:

E.D. Reeder, *The Mother of the Gods and a Hellenistic Bronze Matrix*, American Journal of Archaeology, Vol. 91, No. 3 (Jul., 1987).

E. Vârtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, Documente privind istoria României, Introducere, II, București, 1956.

I. Zănescu, *Administrația orașului București și autoritatea centrală*, Magazin Istoric, iunie 2006.

I. Zănescu, *Raporturile administrației orașului București cu puterea centrală a Țării Românești în secolul al XVI-lea*, Editura Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București, vol. 13, 1999.

http://www.crestinortodox.ro/Primele_reprezentari_ale_Maicii_Domnului-53-7384.html.

Dicționare, Enciclopedii:

I. Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995.

***Enciclopedia civilizației romane, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

Documentarul foto cuprinde imagini din:

1. **P. Cernovodeanu; N. Vătămanu**, *Considerații privitoare la pecețile orașului București în secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, Materiale de Istorie și Muzeografie, București, IV, 1966, pp. 4-11.

2. **I. Zănescu**, *Administrația orașului București și autoritatea centrală*, Magazin Istoric, iunie, 2006, p. 7

Fig. 1 - IIA Pecetea orașului pe cartea din
18 iunie 1665 (7173) (Buna Vestire)
Tipul II, varianta A

Fig. 1 - II B Pecetea orașului pe cartea din
12 iunie 1668 (7176) (Buna Vestire)
Tipul II, varianta B

Fig. 1 IIC Pecetea orașului pe cartea din
17 iunie 1698 (7206) (Buna Vestire)
Tipul II, varianta C

Fig. 2

SUMMARY

The representation of the Holy Virgin Mary with the Child on the seals of Bucharest – a sketch of the archetype -

This study aims at reconstructing the iconographic archetype of the Virgin Mary with the Child (Maria Theotokos) on the basis of three hermeneutic aspects: the descriptive, the mystic, and the symbolistic significances. In order to reconstruct the canonic corpus of the icon of the Virgin Mary with the Child, a reference to the New testament and the apocryphic texts is required. The way the Virgin is represented hints at the ontology in the relation between the individual person and the Divinity, which is a longstanding tradition in the patristical texts (the difference between the individual and the person). The decisions of the various Church Councils have sustained the development of the cult of the Virgin Mary with the Child. During Constantin Brâncoveanu's rule (1688-1714), the image of the Virgin Mary with the Child become part of the coat of arms of Bucharest.